

Implikacja semantyczna

Implikacja semantyczna jest to jednostronna relacja zależności między elementami językowymi polegająca na determinowaniu zawartości treściowej pojęcia przez inne pojęcie. Zachodzi między elementami leksykalnymi (np. *pies* → *zwierzę*) i sędami wyrażanymi przez zdania (np. *Jan ożenił się z Marią.* → *Jan ożenił się.*). Szczególnym przypadkiem implikacji semantycznej jest zależność dwustronna (wzajemna), która zachodzi między wyrażeniami równoważnymi semantycznie: pojęciami równoznacznymi (ściślymi synonimami), np. *nieżonaty* ↔ *stanu wolnego*, oraz zdaniami synonimicznymi (ekwiwalentnymi) opartymi na relacji konwersywnej, np. *x jest większy niż y* ↔ *y jest mniejszy niż x .*

1. Implikacja w logice i w języku naturalnym

1.1. Implikacja w klasycznym rachunku zdań

W logice formalnej implikacja to zdanie złożone o postaci $p \rightarrow q$, którego prawdziwość zależy od wartości logicznej zdań składowych (argumentów) oraz funktora implikacji; także sam spójnik implikacji. Schemat $p \rightarrow q$ w języku polskim odczytywany jest najczęściej za pomocą wyrażenia „jeżeli p , to q ” (por. ang. „if p , then q ”, fr. „si p , alors q ”). Wyrażenie zdaniowe po lewej stronie funktora implikacji to **poprzednik**, po prawej – **następnik implikacji**.

W klasycznej logice dwuwartościowej (zerojedynekowej: 1 – T(ruth), 0 – F(alse)) implikacja jest fałszywa tylko wtedy, gdy poprzednik jest prawdziwy, a następnik jest fałszywy, por.:

p	q	$p \rightarrow q$
1	1	1
1	0	0
0	1	1
0	0	1

Taki związek analityczny między zdaniami, warunkowany jedynie znaczeniem stałej logicznej i wartością argumentów, bez względu na ich treść, to **implikacja materialna**. Jest ona równoważna schematowi „nie- $p \vee q$ ” (Ajdukiewicz 1956). Implikacja materialna jest podstawą twierdzeń i schematów wnioskowania logicznego, np. modus ponens, modus tollens, prawo transpozycji. Implikacja dwustronna to **ekwiwalencja**, por. $p \leftrightarrow q$, stanowi ona koniunkcję dwóch implikacji, mianowicie $(p \rightarrow q) \wedge (q \rightarrow p)$. Zgodnie z matrycą logiczną ekwiwalencja zachodzi dla dwóch zdań o tej samej wartości logicznej.

Brak odpowiedniości między wartością funktora implikacji materialnej a znaczeniem wyrażenia języka naturalnego *jeżeli... to...* jest źródłem **paradoksu implikacji materialnej**. Polega on na tym, że pewne realizujące schemat implikacji zdania, które zgodnie z matrycą logiczną należy uznać za prawdziwe, muszą być ocenione jako fałszywe lub bezsensowne, jeśli spójnik implikacji jest rozumiany zgodnie z jego znaczeniem w języku naturalnym. Według Ajdukiewicza (1956) rozwiązaniem tego „pozornego paradoksu implikacji” jest rozróżnienie tego, co zdanie stwierdza i tego, co ono wyraża (zob. też Czerwiński 1958).

Implikacja ściśła (analityczna) określa taką relację między p i q , że nie jest możliwe, żeby p i nie- q były jednocześnie prawdziwe, przy czym prawdziwość zdania złożonego zależy także od sensu zdań składowych. Implikacja analityczna zachodzi między takimi zdaniami p i q , które po podstawieniu w schemacie „Z tego, że p wynika to, że q ” dają zdanie analitycznie prawdziwe (zob. niżej). Relacja ta jest sprowadzalna do sprzeczności $*p \wedge$ nie- q , por. np. *Jan jest kawalerem. $\rightarrow$ Jan nie jest żonaty.*, por. **Jan jest kawalerem i jest żonaty.* (Lyons 1984: 166).

1.2. Implikacja naturalnojęzykowa

W języku potocznym *implikacja* dotyczy zależności treściowych między zdaniami składowymi, por. następstwo, konsekwencja. W odróżnieniu od logiki formalnej, opisującej jedynie relacje zachodzące wewnątrz danego systemu zdań, język naturalny za pomocą implikacji ujmuje zależności między obiektami rzeczywistości pozajęzykowej i naszą wiedzę o nich, por.: 1. zależności przyczynowo-skutkowe (np. *Jeżeli pada deszcz, to jest mokro.*); 2. rozumowania (przesłanka $\rightarrow$ konkluzja), np. wnioskowanie (racja $\rightarrow$ następstwo, np. *Jeżeli ulice są mokre, to padał deszcz.*) czy dowodzenie (następstwo $\rightarrow$ racja, np. *Jeżeli jest ciemno w mieszkaniu, to nikogo nie ma.*), a także 3. zależności semantyczne między wyrażeniami: pojęciami (np. *Jeżeli jest psem, to jest zwierzęciem.*) lub sądami (np. *Jeżeli brat Jana wyjechał, to Jan ma brata.*). Implikacja semantyczna dotyczy wyłącznie ujmowanych metajęzykowo relacji znaczeniowych zachodzących między obiektami pojęciowymi.

Logiczny znak implikacji materialnej ma umowny, ściśle określony sens (zob. wyżej), niepokrywający się ze znaczeniem spójnika warunkowego języka potocznego *jeżeli... to...* Co więcej, w języku naturalnym poszczególne wyrażenia implikacyjne nie są równoznaczne, por. *jeżeli p , to q ; p implikuje q ; z p wynika q ; p , więc q ; p , a zatem q .* Mają one wpływ na interpretację zdań składowych i zależności między nimi, por. np. zawieszające prawdziwość poprzednika *jeżeli... to...* vs. przesądzające jego faktywność *skoro... to...* czy *jako że... to...*

Schemat *jeżeli p , to q* odpowiada zdaniom warunkowym. Okres warunkowy, w przeciwieństwie do wypowiedzi inferencyjnej w języku naturalnym, por. np. *p , zatem q* , nie stwierdza ani swego poprzednika, ani następnika, nie wyraża inferencji spełnionej, lecz tylko gotowość do takiej inferencji, czyli inferencję potencjalną (zob. Ajdukiewicz 1956).

Okresy warunkowe rzeczywiste implikują konwersacyjnie brak wiedzy mówiącego zarówno co do p , jak i q (w taki sposób, że możliwe jest zarówno p , jak i nie- p , oraz q , jak i nie- q), orzekają zaś, że pewna nie podana wprost prawda v w koniunkcji z p jest sprzeczna z koniunkcją p i nie- q (Bogusławski 1992), np. *Jeżeli to miasto ma ponad milion mieszkańców (p), to jest oznaczone na naszej mapie kwadratem (q)*. Wyrażenia typu p , zatem q ; skoro p , to q wyrażają spełnioną inferencję, tzn. mówiący uznaje wniosek na podstawie przesłanki (zob. Ajdukiewicz 1956).

Ze względu na rodzaj związku semantycznego między kwantyfikatorem ogólnym i egzystencjalnym oraz znaczeniem rodzajowo-gatunkowym J. Leech wyróżnił **implikację dedukcyjną** (np. *Dzieci ($\forall x$) lubią jabłka $\rightarrow$ Chłopcy ($\exists x$) lubią jabłka*) oraz **implikację indukcyjną** (np. *Chłopcy ($\exists x$) czytają książkę $\rightarrow$ Dzieci ($\forall x$) czytają książkę*) (Apresjan 2000: 38–39).

Na pojęciu pragmatycznej prawdziwości (bazującej na przekonaniach mówiącego, a nie na faktach czy na konieczności logicznej) John Lyons opiera pojęcie **implikacji pragmatycznej**, polegającej na tym, że wypowiedź W_i implikuje pragmatycznie W_j , jeżeli normalne jest przyjęcie, że przez wygłoszenie W_i mówiący deklaruje się co do prawdziwości nie tylko sądu wyrażonego tą wypowiedzią, lecz również sądu wyrażonego wypowiedzią W_j (Lyons 1984: 201).

Implikowanie pewnych treści za pomocą wypowiedzi może być także działaniem celowym, polegającym na takim sformułowaniu wypowiedzi, by odbiorca wywnioskował z niej informacje, które nie są w wypowiedzi zakomunikowane wprost, zob. $\rightarrow$ IMPLIKATURA. Może ono też polegać na dawaniu do zrozumienia, sugerowaniu pewnych treści oraz na celowym niedopowiedzeniu (por. np. gry językowe).

2. Implikacja pojęciowa (semantyczna)

Pojęcie implikacji semantycznej może się odnosić do implikacji pojęć, implikacji jako relacji organizującej hierarchicznie pole leksykalne oraz implikacji w postaci analitycznie koniecznych inkluzji semantycznych wyrażeń.

2.1. Implikacje pojęć

Odbiciem niezupełności sensów wyrażeń predykatywnych są otwierane przez nie miejsca dla argumentów stanowiących ich implikacje pojęciowe. Dla opisu pojęciowego wyrażeń istotne jest wskazanie motywowanych semantycznie pozycji dla innych wyrażeń (argumentów). W teorii struktur predykatowo-argumentowych przyjmuje się, że dla wyrażenia danej treści predykat wymaga zespolenia z implikowanymi przez niego argumentami $\rightarrow$ STRUKTURA PREDYKATOWO-ARGUMENTOWA, a koncepcja walencji semantycznych zakłada przyłączanie do danego wyrażenia wyrazów zależnych syntaktycznie, w taki sposób, że każdej z walencji odpowiada zmienna w definicji znaczenia tego wyrażenia (Apresjan 2000) $\rightarrow$ ZALEŻNOŚCI SKŁADNIOWE. Idea otwierania miejsc przez wyrażenia ma źródło w teorii konotacji Karla Bühlera.

2.2. Implikacja semantyczna w semantyce pól: relacje sensu

Na relacji implikacji opiera się organizacja pojęciowa leksykonu języka naturalnego. Wyrażenia powiązane semantycznie (paradygmatycznie lub syntagmatycznie $\rightarrow$ RELACJE

PARADYGMATYCZNE I SYNTAGMATYCZNE) wchodzą w skład tego samego pola semantycznego → POLE SEMANTYCZNE i w ten sposób tworzą uporządkowany podzbiór leksyki. Relacje paradygmaticzne wiążą wyrażenia pozostające względem siebie w relacji hiponimii i synonimii, syntagmatyczne zaś dotyczą relacji sprzeczności i antonimii (Lyons 1984) → RELACJE SEMANTYCZNE MIĘDZY JEDNOSTKAMI LEKSYKALNYMI, por.:

hiponimia	$(p \rightarrow q) \wedge \neg (q \rightarrow p)$
synonimia	$(p \rightarrow q) \wedge (q \rightarrow p)$
sprzeczność	$(p \rightarrow \neg q) \wedge (\neg q \rightarrow p)$
antonimia	$(p \rightarrow \neg q) \wedge \neg (\neg q \rightarrow p)$

W stosunku **implikacji jednostronnej** pozostają względem siebie hiponim i hiperonim, np. *krowa* → *zwierzę*, oraz antonimy, np. *mokry* → $\neg$ *suchy*. **Implikacja wzajemna (symetryczna)** charakteryzuje synonimie (hiponimie obustronną), np. *zięć [czyjś,]* → *mąż córki [czyjejs,]* i *mąż córki [czyjejs,]* → *zięć [czyjś,]*, i wykluczanie, np. *stanu wolnego* → *nie-żonaty* i *nie-żonaty* → *stanu wolnego*, a także konwersy leksykalne, np. *x jest wyższy niż y* → *y jest niższy niż x* i *y jest niższy niż x* → *x jest wyższy niż y*.

Relacja implikacji jest przechodnia (tranzytywna), tj. jeśli zachodzi między *p* i *q* oraz między *q* i *r*, to zachodzi także między *p* i *r*, por. $[(p \rightarrow q) \wedge (q \rightarrow r)] \rightarrow (p \rightarrow r)$, np. $[(pies \rightarrow zwierzę) \wedge (zwierzę \rightarrow ssak)] \rightarrow (pies \rightarrow ssak)$.

Relacje wiążące byty pojęciowe mogą być wyrażane za pomocą formuł metajęzykowych o postaci „z tego, że o czymś możemy powiedzieć *x*, wynika to, że o tym czymś możemy powiedzieć *y*”, np. „Z tego, że o czymś możemy powiedzieć *pies*, wynika to, że o tym czymś możemy powiedzieć *zwierzę*.” (Bednarek, Grochowski 1997). Fakt ten nie przesądza jednak możliwości wzajemnego zastępowania wyrażeń w wypowiedzi, np. *Boli mnie noga*. vs. *Boli mnie część ciała*.

2.3. Implikacja semantyczna w analizie składnikowej (semicznej): komponenty znaczenia

Opis struktury znaczenia wyrażenia za pomocą bardziej podstawowych składników semantycznych w ramach semantyki redukcjonistycznej służy ustaleniu koniecznych inkluzji pojęciowych opisywanego wyrażenia. Odzwierciedleniem związków analitycznych między pojęciami jest implikacja semantyczna, polegająca na wynikaniu logicznym poprzednika z następnika, por. nieprawda, że jest możliwe, że *p* i nie-*q*. Celem analizy semantycznej jest wykrycie komponentów treści wyrażenia w wyniku zastosowania procedury prowadzenia do sprzeczności, por. **Jest matką tej osoby i nie jest kobietą, która tę osobę urodziła*. Ocena tego zdania jako wewnętrznie sprzecznego → DEWIACJA JĘZYKOWA opiera się na analityczności zdania *Matka to kobieta, która urodziła dziecko*. W odróżnieniu od opisujących przygodne właściwości bytów pozajęzykowych **zdań syntetycznych zdania analityczne definicyjnie** charakteryzują pojęcia, są to zatem zdania *a priori* prawdziwe na mocy konwencji semantycznych obowiązujących w języku, do którego należą te wyrażenia

(zob. Grochowski 1993). Z tego względu próba ich falsyfikacji prowadzi do zdań wewnętrznie sprzecznych.

Do struktury treści danego wyrażenia należą te (i tylko te) składniki semantyczne, których nie można odrzucić poprzez ich zanegowanie. Por. np. rozróżnienie składników semantycznych i konotowanych, np. komponent ‘głupi’ a znaczenie wyrażenia *osioł*: *osioł 1* [zwierzę] *Nassredin miał mądrego osła*. vs. *osioł 2* [człowiek] **Emir był rozumnym osłem*. (Apresjan 2012), por. *osioł 2* → ‘jest głupi’. Do składników struktury treści należą także relacje czasowe relevantne semantycznie dla danego pojęcia, np. **Maria postanowiła, że wyjechała*. vs. *Maria postanowiła, że wyjedzie*. (*X postanowił w czasie t, że p* → ‘*p* ma miejsce później niż czas *t*’), czy obligatoryjne relacje (nie)tożsamości zmiennych argumentowych, np. **Jan okłamał siebie* (*X okłamał Y-a* → ‘*X* ≠ *Y*’). Inherentną cechą struktury semantycznej wyrażen metatekstowych jest pojęcie mówienia, por. np. *mianowicie* ‘powiem, jakie’, *czyli* ‘powiem to samo inaczej’ (zob. Wierzbicka 1971). Odbiciem implikacji semantycznych wyrażen jest ich łączliwość i ograniczenia selekcyjne, por. np. *pić wodę, mleko, napój* vs. **pić kamień* (*pić [coś]* → ‘płyn’). Wyróżnione w wyniku zastosowania procedury analitycznej komponenty treści danego wyrażenia (i tylko te składniki) składają się na eksplikację (reprezentację semantyczną) tego wyrażenia.

W odróżnieniu od presupozycji, która wynika logicznie zarówno ze zdania prawdziwego, jak i fałszywego → ASERCJA I PRESUPOZYCJA, sąd implikowany podlega prawu transpozycji, tj. jeżeli $p \rightarrow q$, to $\neg p \rightarrow \neg q$, np. *Piotr przestał pracować* → *Piotr nie pracuje*. Por. (a) *O drugiej John zaczął pracować*; presupozycja: *W pewnym momencie przed drugą Jan nie pracował*; sąd implikowany: *W pewnym momencie po drugiej John pracował*. (b) *O drugiej John nie zaczął pracować*; presupozycja: *W pewnym momencie przed drugą Jan nie pracował*. (= a); sąd implikowany: *W pewnym momencie po drugiej John nie pracował*. (Padučeva 1992: 83–84).

W analizie semantycznej na opozycji presupozycji i implikacji jest oparta hierarchia składników semantycznych w obrębie struktury treści danego wyrażenia. Składniki podlegające negacji (implikowane) należą do dictum rematycznego [R] (tego, co za pomocą danego wyrażenia jest powiedziane), a składniki presuponowane tworzą dictum tematyczne [TD] (to, co poprzez użycie danego wyrażenia jest założone) → STRUKTURA TEMATYCZNO-REMATYCZNA, zob. Grzegorzczkowska 1990: 113. Por. np. *a zakłada, że p* ‘[T] *a*, ‘*q*’, [TD] są takie, że *a*, który nie wie, czy *p* zachodzi, [R] jest gotów powiedzieć, że ktoś może wiedzieć, że *q* wtedy i tylko wtedy, gdy ktoś wie, że *p* (Danielewiczowa 2002: 317–324).

3. Wyrażenia implikacyjne

Wyrażenia implikacyjne to idiomatyczne wykładniki leksykalne służące do charakteryzowania relacji implikacyjnych (różnego typu) między branymi pod uwagę elementami. W języku polskim reprezentują one predykaty spójnikowe i partykułowe (tzw. spójniki wynikowe), np. *jeśli, skoro, zatem, więc, wobec tego, w takim razie*, oraz czasownikowe, np. *wynika, implikuje, oznacza, przesądza*. Za ich pomocą charakteryzuje się relacje między obiektami nieprzedmiotowymi, tym samym w hierarchii predykatów zajmują one najwyższe miejsce. W teorii Zuzanny Topolińskiej wyrażenia te reprezentują predykaty trzeciego rzędu, charakteryzujące relacje, które mówiący dostrzega między poszczególnymi stanami rzeczy,

sytuacjami, procesami czy operacjami. Ta sama relacja, zdaniem Topolińskiej, może być wyrażona za pomocą predykatu spójnikowego (podstawowo) i czasownika (wtórnie), por. np. dla relacji kauzatywnej: *bo, jeżeli... , to... , aby i powodować, warunkować, być przyczyną, być warunkiem* itp. (Topolińska 1995: 27).

W odróżnieniu od czynnościowych czasowników operacji epistemicznych typu: *[ktoś] wynioskował z [czegoś], że... ; [ktoś] wydedukował z [czegoś], że... ; [ktoś] wykluczył (na podstawie [czegoś]), że... (zob. Nowak 2013)*, czasownikowe wyrażenia implikacyjne charakteryzują relacje epistemiczne między argumentami. Jako czasowniki relacyjne, obok np. *[coś] jest tożsame z [czymś], [coś] wyklucza [coś]*, charakteryzują one pewne układy rzeczy i stosunki między nimi, a także za ich pomocą orzeka się o podmiocie epistemicznym, że ma o tych relacjach określoną wiedzę (Danielewiczowa 2002: 29–31).

Wyrażenia implikacyjne są w większości bifunkcjonalne, mogą służyć zarówno do mówienia o relacjach zachodzących między obiektami w rzeczywistości pozajęzykowej (primarnie), jak i do mówienia o stosunkach pojęciowych między wyrażeniami językowymi (wtórnie), por. (a) *Jeżeli będzie padać, nie pojadę na wycieczkę.* vs. (b) *Jeżeli jest kawalerem, to jest nieżonaty.* Zgodnie ze znaczeniem spójnika *jeżeli... , to...* w języku naturalnym zdanie (b) orzeczone o jakimś obiekcie pozajęzykowym wyraża sąd potencjalny tautologiczny lub quasi-tautologię interpretowaną na zasadach pragmatycznych. Zdanie to jest natomiast poprawne przy interpretacji metajęzykowej, np. *Jeżeli można o nim powiedzieć, że jest kawalerem, to można też o nim powiedzieć, że jest nieżonaty.* vs. *Jeżeli „jest kawalerem”, to „jest nieżonaty”.* Por. wyróżnione przez Tomasza Nowaka (2012: 122–123) trzy jednostki języka oparte na kształcie *wynika: z [czegoś]_p wynika [coś]_q* ‘coś_p (skutek) powoduje coś_q (przyczyna)’; *z [czegoś]_p wynika, że [q]* ‘na podstawie czegoś_p (przesłanka) okazuje się, że q (wniosek)’; *z tego, że [p] wynika, że [q]* ‘nieprawda, że jest możliwe, że p (racja) i nie-q (następstwo)’.

Wyrażenia implikacyjne przyjmujące jako swoje argumenty obiekty metajęzykowe nie podlegają tym samym transformacjom składniowo-semantycznym co predykaty wiążące argumenty przedmiotowe. Ze względu na stwierdzanie atemporalnych relacji pojęciowych między wyrażeniami, na przykład jednostka *z tego, że [p] wynika, że [q]* nie tworzy form aspektu dokonanego (por. **z p wyniknęło q*), nie przybiera też innych form czasu (por. **z tego, że p, będzie wynikać, że q*); tworzy rzeczownik odczasownikowy *wynikanie q z p*, a nie gerundium, por. **wyniknięcie q z p* (Nowak 2012: 127).

4. Rola implikacji w analizie semantycznej

Implikacja jest wykorzystywana jako narzędzie analizy semantycznej. Taką rolę może jednak pełnić wyłącznie implikacja analityczna, np. *Jeżeli coś jest psem, to jest zwierzęciem.* (por. implikacje oparte na zdaniach syntetycznych, np. *Jeżeli Piotr był na zebraniu, to wie, kogo wybrano.*). Obiektami, o których się mówi w takich zdaniach, są same wyrażenia w *suppositio simplex* ujmowane jako byty pojęciowe. Tym samym stwierdzana w wyniku zastosowania tej procedury relacja implikacji ma charakter metajęzykowy, por. „Jeżeli o A możemy powiedzieć *p*, to możemy też powiedzieć *q*”.

W obrębie pól leksykalnych implikacja służy do rozpoznawania relacji sensu łączących wyrażenia. Relacja hiponimii jest stwierdzana na podstawie spełniania przez odpowiednie zdanie o schemacie implikacji warunku bycia zdaniem analitycznie prawdziwym, np. *Jeżeli*

coś jest psem, to to coś jest zwierzęciem. Synonimia zachodzi między taką parą wyrażen, w której zarówno implikacja $p \rightarrow q$, jak i $q \rightarrow p$ dają zdania analitycznie prawdziwe, np. *Jeżeli ktoś jest zięciem danej osoby, to jest mężem córki tej osoby*. i zarazem *Jeżeli ktoś jest mężem córki danej osoby, to jest zięciem tej osoby*. (Bednarek, Grochowski 1997: 17–22).

Celem analizy składnikowej jest dekompozycja złożonych struktur pojęciowych na prostsze komponenty semantyczne. Procedury analityczne opierają się na wnioskowaniu o implikacjach pojęciowych danego wyrażenia z materiału pozytywnego, głównie istniejących tekstów, por. np. analizę łączliwości syntaktyczno-semantycznej czy kolokacji (podejście to zakłada uznanie wzajemnego powiązania właściwości składniowych i semantycznych wyrażen), a także, w większym stopniu, z materiału negatywnego w postaci skonstruowanych na potrzeby analizy testów semantycznych, głównie prowadzania do sprzeczności. W toku analizy uzasadniane hipotezy przyjmują postać implikacji analitycznych, które poddaje się następnie próbie sfalsyfikowania poprzez sprowadzenie do sprzeczności w postaci koniunkcji negacji następnika zarazem przy afirmacji poprzednika. Gdy procedura falsyfikacji prowadzi do powstania zdania wewnętrznie sprzecznego, jest to dowodem na to, że między poprzednikiem a następnikiem zachodzi relacja wynikania logicznego. W ten sposób sformułowana hipoteza o implikacji semantycznej zostaje uzasadniona.

Interpretacja zdań testujących opiera się na przyjmowanym implicytnie założeniu, że na ich ocenę nie wpływają różnice między znaczeniami wyrażen języka naturalnego odpowiadających logicznemu spójnikowi koniunkcji (por. np. *Jest kawalerem i jest nieżonaty.*; *Jest kawalerem, zarazem jest nieżonaty.*) oraz spójnikowi implikacji (por. np. *Jeśli skoro jest kawalerem, to jest nieżonaty.*; *Jest kawalerem, więc zatem jest nieżonaty.*; *Z tego, że jest kawalerem wynika, że jest nieżonaty.*). Odpowiedniki funktorów logicznych w testach sprzecznościowych funkcjonują na prawach spójników logicznych.

→ DEWIACJA JĘZYKOWA, IMPLIKATURA, POLE SEMANTYCZNE, PRESUPOZYCJA, RELACJE PARADYGMATYCZNE I SYNTAGMATYCZNE, RELACJE SEMANTYCZNE MIĘDZY JEDNOSTKAMI LEKSYKALNYMI, STRUKTURA PREDYKATOWO-ARGUMENTOWA, STRUKTURA TEMATYCZNO-REMATYCZNA, ZALEŻNOŚCI SKŁADNIOWE

Literatura

- Ajdukiewicz, K. 1956. „Okres warunkowy a implikacja materialna”. *Studia Logica* 4: 117–153.
- Apresjan, J.D. 2000. *Semantyka leksykalna: synonimiczne środki języka*, tłum. Z. Kozłowska, i A. Markowski, wyd. 2. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Apresjan, J.D. 2012. „Konotacje jako składnik pragmatyki słowa (ujęcie leksykograficzne)”. W *Z warsztatu leksykografa*, tłum. P. Sobotka. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 64–88.
- Bednarek, A., i M. Grochowski. 1997. *Zadania z semantyki językoznawczej*, wyd. 2. Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Bogusławski, A. 1973. „O analizie semantycznej”. *Studia Semiotyczne* 4: 47–70.
- Bogusławski, A. 1992. „Spójnik «kompensacyjno-rozłączny» czy zastosowanie spójnika warunkowego?”. *Prace Filologiczne* 37: 119–126.
- Czerwiński, Z. 1958. „O paradoksie implikacji”. *Studia Logica* 7: 265–271.

- Danielewiczowa, M. 2002. *Wiedza i niewiedza: studium polskich czasowników epistemicznych*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.
- Grochowski, M. 1993. *Konwencje semantyczne a definiowanie wyrażeń językowych*. Warszawa: Zakład Semiotyki Logicznej UW.
- Grzegorzczkova, R. 1990. *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lyons, J. 1984. *Semantyka*, t. 1, tłum. A. Weinsberg. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Nowak, T. 2012. „O wynikaniu w języku (szkic semantyczny)”. *Polonica* 37: 119–131.
- Nowak, T. 2013. *Od przesłanki do konkluzji: polskie czasowniki wnioskowania*. Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Padučeva, E.V. 1992. *Wypowiedź i jej odniesienie do rzeczywistości: referencyjne aspekty znaczenia zaimków*, tłum. Z. Kozłowska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Topolińska, Z. 1984. „Składnia grupy imiennej”. W *Gramatyka współczesnego języka polskiego: składnia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 301–389.
- Topolińska, Z. 1995. „Wokół predykatów spójnikowych”. W *Wyrażenia funkcyjne w systemie i tekście*, red. M. Grochowski. Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Wierzbicka, A. 1971. „Metatekst w tekście”. W *O spójności tekstu*, red. M.R. Mayenowa. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 105–121.